

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

HARUKİ MURAKAMİNİN YARADICILIĞINDA POSTMODERNİZM

İxtisas: 5718.01 – Dünya ədəbiyyatı (yapon ədəbiyyatı)

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Gülzar İlham qızı Yunusova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2022

Dissertasiya işi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Azərbaycan – Asiya ədəbi əlaqələri şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: akademik, filologiya elmləri doktoru,
professor
İsa Əkbər oğlu Həbibbəyli

Rəsmi opponətlər: filologiya elmləri doktoru, professor
Ali Volkan Erdemir

filologiya elmləri namizədi, professor
Yelena Mixaylovna Dyakonova

filologiya elmləri doktoru, dosent
Həmidə Əhməd qızı Əliyeva

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.05 – Dissertasiya şurasının bazasında yaradılmış BFD 1.05/3 – Birdəfəlik dissertasiya şurası.

Dissertasiya şurasının sədri: akademik, filologiya elmləri doktoru,
professor
İsa Əkbər oğlu Həbibbəyli

Dissertasiya şurasının elmi
katibi: filologiya elmləri doktoru, dosent
Mahirə Həmid qızı Quliyeva

Elmi seminarın sədri: filologiya elmləri doktoru, professor
Aynur Zakir qızı Sabitova

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Haruki Murakaminin yaradıcılığının tədqiqi bir çox aspektdən əhəmiyyət və aktuallıq kəsb edir.

Mədəniyyətlər arasındakı əlaqələrin öyrənilməsi bütün dövrlərdə mühüm önəmə malik məsələlərdən biri olmuşdur. Qloballaşan müasir dünyamızda isə ölkələr arasında beynəlxalq əlaqələrin genişlənməsi mədəni əlaqələrin araşdırılmasını daha da aktuallaşdırmışdır. Milli mədəniyyətlər dünya sivilizasiyasından təcrid olunmuş şəkildə deyil, əksinə, qarşılıqlı əlaqələr çərçivəsində formalaşaraq ümumdünya mədəniyyətinin tərkib hissəsi kimi inkişaf edir. Mədəni əlaqələrin meydana gəlməsində və sözügedən münasibətlərin möhkəmlənməsində ədəbiyyat, ədəbi əlaqələr geniş imkanlar yaradır. Bu kontekstdən yanaşıldıqda multikultural dəyərlərin formalaşmasında əsas vəzifələrdən biri ədəbiyyatın üzərinə düşür. Görkəmli ədəbiyyatşünas alim, akademik İsa Həbibbəyli ədəbiyyatın multikultural tarazlıqda roluna diqqət çəkərək yazırdı: *“Ədəbiyyat cəmiyyətin inkişafında harmoniyanın rolunu, zəruriliyini diqqət mərkəzinə çəkmişdir. Bu isə öz növbəsində, insan və zaman münasibətlərini tarazlamış, müxtəlif xalqların eyni coğrafiyada birlik və bərabərlik, qarşılıqlı etimad içərisində yaşayıb, irəliyə doğru inkişafa xidmət etmələrinə şərait yaratmışdır”*¹.

Postmodern ədəbiyyatın kultuna çevrilən Haruki Murakami yaradıcılığında multikultural dəyərlər qabarıq şəkildə öz əksini tapmışdır. Ədib postmodern ədəbiyyatın ifadə vasitələrindən yaradıcı şəkildə istifadə etməklə Qərb mədəniyyətinin elementlərini də əsərlərinə gətirərək özünəməxsus yazı üslubu formalaşdırmışdır. Yazıçının mədəniyyətlərarası strategiyası, əsasən, mühit və zaman transformasiyasında, mədəni mübadilənin əhəmiyyətindən bəhs edilməsində və alınma sözlərin istifadəsi kimi dil xüsusiyyətlərində əks olunmuşdur.

¹ Həbibbəyli, İ.Ə. Multikulturalizm yollarında: ədəbi-tarixi ənənələr və müasir dövr // Azərbaycan. – 2017, 10 yanvar – s.4

Haruki Murakami əsərləri nümunəsində bədii yaradıcılıqda Şərq və Qərb konteksti bir müstəviyə gətirildiyi üçün yazıçının yaradıcılığının araşdırılması yapon ədəbiyyatındakı multikultural məsələlərin Azərbaycanda öyrənilməsinə şərait yaradır. Yazıçının yaradıcılığının tədqiqi ədəbi-mədəni, milli-bəşəri və qlobal düşüncənin mənimsənilməsinə, ortaq dəyərlər və müxtəlif məsələlərin qarşılaşdırılmasına əlverişli imkanlar açır. Bu baxımdan Haruki Murakaminin postmodernist nəsrinin tədqiqi əhəmiyyətli olduğu qədər də aktualdır. Digər tərəfdən, yazıçının ədəbi-fəlsəfi irsi yapon ədəbi mühitinin və qlobal miqyasda dövrün inkişaf dinamikasını özündə əks etdirməklə də əhəmiyyət daşıyır.

Mətbuat, kommunikasiya və elm dövrü kimi səciyyələndirilən XX əsrdə insanın cəmiyyətə yadlaşması prosesi sürətləndi. Artıq insanın mübarizədən imtina edib, böhranla barışdığı bir hal hökm sürməyə başlayırdı. Məhz bu zaman müddətində ictimai-tarixi, mədəni-mədəni, sosial-iqtisadi inkişafın yeni modeli kimi postmodernizm meydana gəlmişdir. *“Postmodernizm XX əsrin son dördə birindən etibarən inkişaf edən siyasi və iqtisadi qloballaşma; fərdi və ictimai bərabərləşdirmə və müstəqilliklər; faktdan görünüşə keçiş, qaynayıb-qarışan mədəniyyətlər, ideologiyaların dağılması ilə ortaya çıxan seçimsizlik; bir-biri ilə çulğalaşan gerçəklə xəyal kimi bir çox vəziyyəti və münasibəti ifadə edən anlayış kimi istifadə olunmuşdur”*². Humanitar fikrin bütün sahələrini əhatə edən postmodernizmin bədii yaradıcılıq və ədəbi tənqid sahələrində özünü aydın şəkildə ortaya çıxarması 1970-ci illərdə müşahidə edilirdi. Haruki Murakaminin yaradıcılığa başladığı dövr də sözügedən illərin sonlarına təsadüf edir. Yaponiyada ədəbi tənqidin müstəqil bir sənət növü kimi formalaşmasının banisi hesab olunan Hideo Kobayaşi (1902-1983) haqlı olaraq qeyd edirdi ki, *“Buludlar yağışı, yağış buludları yaradır. Ətraf mühit insanı, insan mühiti yaradır”*³. Haruki

² Narlı M. Postmodern Roman ve Modern Gerçekliğin Yitimi // – Çorum: Türkbilig, – 2009. Sayı 18, – s.122

³ Frentiu, R. Contemporary Japanese Literature in its Transition Towards the New Postmodern Humanism: Haruki Murakami // Asian and African Studies, – 2011,– XV/3, – p.60

Murakami böyüməkdə olan postmodern yapon cəmiyyətinin tipik nümayəndəsi idi və bu cəmiyyətin əsas narahatlıqlarını böyük məharətlə qələmə alaraq, dünya arenasına çıxartmışdır. İkinci Dünya müharibəsindən sonra dünyaya gələn Haruki Murakami (1949) yaradıcılığa başladığı dövrdən qloballaşan dünya nizamında yapon cəmiyyətinin dəyişən ölkə ideologiyaları nəticəsində ictimai yaddaş və kimlik arayışının formalaşmasında təsirli olan amilləri müşahidə edə bilmiş və bu amilləri əsərlərində böyük bacarıqla əks etdirmək imkanına sahib olmuşdur.

Yazıcının əsərlərində təsvir olunan tənhalıq, yadlaşma, çarəsizlik kimi problemlər hər zaman bəşəri səciyyə daşmış, insan və cəmiyyət, şəxsiyyət və mühit məsələləri ön plana çəkilmişdir. Haruki Murakami qəhrəmanları bu əbədi mübarizə qarşısında çaşbaş qalır, yaşadıkları mürəkkəb cəmiyyəti anlamaqda çətinlik çəkir, içində olduqları cəmiyyətə yadlaşmağa başlayır, çarəsizliyə qapılır, xaosa yuvarlanırlar. Murakaminin postmodern yaradıcılığında gerçəkliklə xəyali dünya, dərkolunanla dərkedilməzlik, ölümle həyat, işıqla qaranlıq, keçmişlə gələcək, varlıqla yoxluq, xaosla nizam kimi ziddiyyətlərin bir müstəviyə gətirilməsi yazıcının yaşadığı dövrün, yapon cəmiyyətinin ədəbiyyatdakı bədii inikasıdır. Bu baxımdan da mənəvi-psixoloji, ədəbi-fəlsəfi, sosial xarakter daşıyan Haruki Murakami yaradıcılığının tədqiqi, xüsusilə də keçən əsrin sonları və yeni yüzilliyin əvvəllərindəki yeni tipli ədəbiyyatın əsas məziyyətlərini, mahiyyət və forma özəlliklərini özündə ehtiva edən postmodernist nəsrinin öyrənilməsi mühüm aktuallıq kəsb edir.

H.Murakaminin yaradıcılığı Azərbaycanda monoqrafik planda, elmi-tədqiqat səviyyəsində araşdırılmasa da, yapon ədəbiyyatına maraq keçən əsrin ikinci yarısından müşahidə olunmaqdadır. Azərbaycanda, eləcə də, bütün dünyada yapon ədəbiyyatının böyük rəğbətlə qarşılanmasının səbəbi ədəbiyyatın yapon mədəniyyətindəki yeri, tarixi inkişaf, yapon dili və yazı sistemi, yapon ədəbiyyatının ictimai keçmişi, fərqli özünəməxsusluğu və yapon dünyagörüşüdür. Digər bir səbəb isə Yaponiyanın 250 ilə yaxın müddətdə dünyadan təcrid olunma siyasətini həyata keçirməsi və nəhayət, Meyci reforması ilə 1868-ci

ildə qapılarını dünyaya açmaqla uzun müddət gizliliyini qoruyan yapon ədəbiyyatına marağın artması idi.

Uzun müddət Yaponiya ilə gərgin münasibətləri olan keçmiş SSRİ hakimiyyəti Stalinin ölümündən sonra dövlətin xarici siyasəti haqqında yenidən düşünmək məcburiyyətində qalmışdır. 1956-cı ilin oktyabrında iki ölkə arasında diplomatik münasibətlər yaranmışdır. Həmin münasibətlərin müxtəlif sahələr üzrə bərpasını təzahür etdirən birgə bəyannamə imzalandı və elan edildi ki; *“bundan sonra SSRİ ilə Yaponiya arasındakı müharibə vəziyyəti dayandırılır, diplomatik və konsulluq münasibətləri bərpa edilir”*⁴. Bu bəyannamə Azərbaycan-Yaponiya əlaqələrinin dirçəldilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir. Elə həmin illərdən etibarən Azərbaycan oxucusu rus dili vasitəsilə Azərbaycan dilinə tərcümə olunan yapon nəsr və poeziya nümunələri ilə tanış olmuşdur.

Azərbaycanın müstəqil respublika kimi dünya dövlətləri, o cümlədən, Yaponiya tərəfindən tanınması, hər iki ölkədə səfirliklərin açılması, ölkəmizin Yaponiya dövləti ilə təhsil, elm, mədəniyyət və digər sahələrdə hərtərəfli və perspektivli birgə əməkdaşlığı yapon ədəbiyyatının da daha dərinlən öyrənilməsinə və tədqiqinə geniş şərait yaratmışdır. Yaponiya ilə ədəbi əməkdaşlığın keyfiyyətə yeni məzmununda inkişaf etdirilməsində Ulu Öndər Heydər Əliyevin 1998-ci ilin fevralında Yaponiyaya ilk rəsmi səfərinin çox böyük tarixi əhəmiyyəti olmuşdur. 2006-cı ildə isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Yaponiyaya rəsmi səfəri nəticəsində iki ölkə arasındakı qarşılıqlı münasibətlər daha sürətlə inkişaf etmişdir.

2000-ci ildən Azərbaycanda yapon dili və ədəbiyyatının tədrisinə başlanılması ilə yapon ədəbiyyatının tədqiqi məsələsi də aktuallaşmışdır. Professor Naibə Musayevanın (1938-2010) bu sahədə “B.Yoşimoto və G.Əlibəylinin əsərlərində tipoloji oxşarlıqlar”, “G.Əlibəyli və K.Serizavanın əsərlərində bədii-estetik

⁴ İsmayılov, R.İ. Asiya və Afrika ölkələrinin çağdaş tarixi: (1945-2000-ci illər). / R.İ.İsmayılov, N.Ç.Axundova – Bakı: Çapaşoğlu, – 2001. – s.19

oxşarlıqlar”⁵ kimi məqalələri dərc olunmuşdur. Rza Talibovun elmi araşdırmalarının nəticəsi kimi çap etdirdiyi “Asiya ölkələri beynəlxalq münasibətlər sistemində”⁶ kitabı Azərbaycanın gündəyən ölkə ilə əlaqələrinin tədqiqi baxımından olduqca diqqətəlayiq əsərdir. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Xumar Məmmədovanın “Yapon ədəbiyyatının inkişaf yolu”⁷ adlı kitabı bu istiqamətdə yazılmış ilk dərs vəsaitlərindən hesab oluna bilər. Ədəbiyyatşünas-tənqidçi Əmirxan Xəlilovun yeddi cildlik “Dünya ədəbiyyatı”⁸ dərs vəsaitinin yeddinci cildində yapon ədəbiyyatından qısa icmal təqdim olunmuş, yapon ədəbiyyatının üç görkəmli nümayəndəsi – Akutaqava Ryunosuke, Haruki Murakami və Yasunari Kavabata yaradıcılığından bəhs edilmişdir. 2016-cı ildə tədqiqatçı Ağasən Bədəlzadənin “Yapon ədəbiyyatı tarixi”⁹ adlı dərs vəsaiti işıq üzü görmüşdür. Dərslikdə yapon ədəbiyyatının qədim dövrlərindən başlayaraq XX əsrin ikinci yarısınaqədər olan tarixi araşdırılmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, yapon ədəbiyyatı sahəsindəki adı çəkilən tədqiqatlarda orijinala deyil, daha çox rusdilli mənbələrə əsaslanılmışdır. Bu baxımdan tədqiqatlarda boşluqlar çoxdur. Yapon ədəbiyyatının XX yüzilliyin ikinci yarısından sonrakı postmodern mərhələsinin araşdırılması olduqca aktual problemdir. Eyni zamanda, sözügedən dövrün ən görkəmli nümayəndəsi olan Haruki Murakaminin ədəbi dünyagörüşünün formalaşması, bədii yaradıcılığı Azərbaycanda tədqiq edilmədiyini üçün onun öyrənilməsi də yenilik və aktuallığını qoruyub saxlayır. Belə ki, Haruki Murakaminin yaradıcılığı bəzi kiçik həcmli mülahizələri nəzərə almasaq, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında demək olar ki,

⁵ Musayeva, N.F. Gülrux Əlibəyli və Kojiro Serizavanın əsərlərində bədii-estetik oxşarlıqlar // – Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Xəbərləri, Humanitar elmlər seriyası, – 2006. №1, – s.59-67.

⁶ Talibov, R.V. Asiya ölkələri beynəlxalq münasibətlər sistemində / R.V.Talibov. – Bakı: Elm və təhsil, – 2015. – 312 s.

⁷ Məmmədova, X.Ş. Yapon ədəbiyyatının inkişaf yolu. Dərslik. / X.Ş.Məmmədova – Naxçıvan: Əcəmi, – 2014. – 141 s.

⁸ Xəlilov, Ə.M. Dünya ədəbiyyatı: [7 cildə]. Dərslik / Ə.M.Xəlilov. – Bakı: Bilik, – c.7. – 2013. – 472 s.

⁹ Bədəlzadə, A. Yapon ədəbiyyatı tarixi / A.Bədəlzadə. – Bakı: 2016. – 189 s.

araşdırılmamışdır. Bu baxımdan görkəmli yazıçının həyatı və yaradıcılığının, ədibin dünya miqyasında tanınmasına səbəb olan və çox müxtəlif, əhəmiyyətli problemləri təsvir edən əsərlərinin öyrənilməsi elmi cəhətdən yeni və əhəmiyyətlidir.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Dissertasiya işinin əsas tədqiqat obyektı Haruki Murakaminin postmodernist nəsridir. Mövzunun araşdırılması ilə bağlı dissertasiyada tədqiqata cəlb edilən yapon postmodernist ədəbiyyatı, Haruki Murakaminin postmodern dünyagörüşünü formalaşdıran amillər, postmodernizmin nəzəri-estetik cəhətləri işin predmeti kimi çıxış edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi Haruki Murakaminin yaradıcılığında postmodernizm məsələlərinin öyrənilməsidir. Bununla əlaqədar dissertasiya işində qarşıya bir sıra vəzifələr qoyulmuşdur:

- Yaponiyada postmodernizmin təşəkkül tarixinə nəzər salmaqla onun səciyyəvi və spesifik cəhətlərini meydana çıxartmaq;
- Yaponiyanın qlobal dünyadakı yeri, ölkə daxilindəki sosial-siyasi, iqtisadi amillərlə güclü şəkildə bağlı olaraq formalaşan postmodernist ədəbiyyatı təhlil etmək və araşdırmaq;
- Haruki Murakaminin dünyagörüşünün formalaşmasına təsir edən əsas amilləri müəyyənləşdirməklə, yazıçının postmodern dünyagörüşünün formalaşmasında Amerika mədəniyyətinin, Qərb fəlsəfi fikrinin əsas rol oynadığını əsaslandırmaq;
- Haruki Murakaminin qlobal miqyasda populyarlığının və kosmopolit kimliyinin xüsusiyyətlərini şərh etmək;
- Haruki Murakaminin postmodern yaradıcılığındakı üslubi eklektizmi açmaq məqsədilə müxtəlif bədii istiqamət və ədəbi cərəyanları yazıçının yaradıcılıq nümunələri əsasında təhlildən keçirmək;
- Haruki Murakaminin postmodern nəsrinin əsas xüsusiyyətlərini müəyyən etmək;
- Haruki Murakaminin “Qoyun ətrafında macəra” romanının əsas ideya-bədii xüsusiyyətlərini açmaqla, yazıçıya xas postmodern üslubu müəyyənləşdirmək;

- Haruki Murakaminin yaradıcılığının ABŞ dövrünə aid olan “Mexaniki quşun xronikası” romanını tədqiq etməklə yazıcının kənardan ölkəsinə baxışı, Yaponiyanın tarixindəki mürəkkəb hadisələrə yanaşması ilə postmodernizmin tarixə yönəlməsi məsələlərini və sosial münasibətlər problemini aydınlaşdırmaq;
- Haruki Murakaminin “Qaranlıqdan sonra” romanında Tokyo kimi antiutopik şəhər məkanında zamanı və XXI əsr Yaponiyasının postmodern nəslinin əsas təşviş duyğularını müəyyənləşdirmək;

Tədqiqat metodları. Dissertasiya işi tarixi-müqayisəli təhlil metodu və analitik təhlil əsasında yazılmışdır. Tədqiqatın əsas obyekt və predmeti analitik metod əsasında tədqiq edilmişdir. Dissertasiyada böyük həcmdə faktiki materiallardan istifadə olunmuşdur. Romanların yapon dilində çap olunmuş orijinal nəşrləri üzərində araşdırma aparılmış, yeri gəldikcə Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş materiallara da diqqət yetirilmişdir. Haruki Murakaminin bədii irsini təşkil edən əsərləri ilə yanaşı, yazıcının yaradıcılığına həsr olunmuş bir sıra tədqiqatlar, elmi-publisistik nəşrlər, dövrü mətbuatda nəşr olunan informasiyalar da araşdırmada nəzərdən keçirilmişdir. Dissertasiya işinin yazılması zamanı Azərbaycan, yapon, türk və Qərb alimlərinin tədqiqatlarına istinadlar edilmiş, nəzəri-metodoloji xarakterli fikir və mülahizələrdən istifadə olunmuşdur.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar. Haruki Murakaminin yaradıcılığında postmodernizm problemini tədqiq etmək və mövzunu tam şəkildə əhatə etmək üçün müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar aşağıdakılardır:

- Postmodernizm məsələləri Haruki Murakami yaradıcılığının əsasını təşkil edir;
- Yaponiyada İkinci Dünya müharibəsindən sonra formalaşan yeni ədəbiyyatda postmodernizm xüsusi əhəmiyyətə malikdir;
- Haruki Murakaminin postmodern dünyagörüşünün formalaşması birbaşa həyat və yaradıcılıq yolunu təşkil edən amillərlə bağlıdır;
- Haruki Murakami yaradıcılığının yapon ədəbiyyatında və

postmodern dünya ədəbiyyatında ədəbi fikrin inkişafında önəmli rolu vardır;

- Haruki Murakaminin qlobal miqyasda populyarlığı yazıçının kosmopolit kimliyi, ədəbi dünyagörüşünün yapon düşüncə tərzilə bərabər, Qərb fəlsəfi fikri ilə də zənginləşməsindən irəli gəlir;
- Haruki Murakami yaradıcılığında postmodernizmin ilkin plüralist mahiyyəti əsərlərindəki ədəbi istiqamətlər, düşüncə və ifadə tərzləri ilə müəyyən edilir;
- Haruki Murakaminin stilistik eklektizmi ən çox tənqid olunan xüsusiyyətlərindən biri olmaqla bərabər, yerli və beynəlxalq uğurlarına töhfə verən əsas ünsürlərdəndir;
- Haruki Murakaminin postmodern nəsrində dil, janr, gerçəklik və fantaziya ilə əlaqədar eksperimentlər, romantik ironiya, tarixi amneziya, kapitalizm tələsi, istehlakçı cəmiyyət, ekzistensialist böhran, hegemon sistem, kimlik arayışı, fərdiyyətçilik kimi problemlər əsas yer tutur;

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Son zamanlar yapon ədəbiyyatının bəzi ədəbi şəxsiyyətləri, poetik janrları haqqında kiçik həcmli araşdırmalar aparılsa da, ümumiyyətlə yapon ədəbiyyatı, xüsusilə bu ədəbiyyatın çağdaş dövrü tədqiqat predmeti kimi seçilməmişdir. Dissertasiya işi yapon ədəbiyyatının, Haruki Murakami yaradıcılığının postmodernizm kontekstində öyrənilməsinə həsr olunmuş ilk elmi tədqiqat işidir. Burada ədəbiyyatşünaslığımızda mövzunun tədqiqi üçün yeni olan bir sıra məsələlər mövcuddur:

- İlk dəfə olaraq yapon ədəbiyyatında postmodernizmin formalaşmasına və yapon postmodernizminin ümumi xüsusiyyətlərinə nəzər yetirilir.
- İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə təşəkkül tapan postmodern yapon ədəbiyyatının nümayəndələrinin yaradıcılığı orijinal mənbələr əsasında təqdim olunur.
- İlk mənbələr əsasında Haruki Murakaminin həyat və yaradıcılıq yolu sistemli şəkildə araşdırılır.
- Haruki Murakaminin Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı üçün yeni olan bir çox romanları postmodernizm prizmasından dəyərləndirilərək əsas məsələlər meydana çıxarılır.

- Haruki Murakaminin “Qoyun ətrafında macəra” romanı ətraflı şəkildə tədqiqata cəlb edilərək, əsərdəki müxtəlif məsələlər şərh olunur, əsərin yapon ədəbiyyatında və yazıçının yaradıcılığındakı əhəmiyyətli yeri müəyyənləşdirilir.
- Haruki Murakaminin “Mexaniki quşun xronikası” romanında postmodern cəmiyyətdə tarixin, tarixi hadisələrin əhəmiyyəti müəyyən edilir, sözügedən problemin insanın varlığını dərk etməsindəki önəmi, insanın postinsana çevrilməsi məsələləri şərh edilir.
- Haruki Murakaminin “Qaranlıqdan sonra” romanında coğrafiya, bədən və kinematik vizuallaşdırma ilə ortaya çıxarılan XXI əsr postmodern yapon gənclərinin onları əhatə edən sistemlə mübarizə üsulları araşdırılır.
- Dissertasiya işində qoyulan problemin araşdırılması zamanı ədəbi nümunələrin orijinal variantlarına və Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı üçün tamamilə yeni olan bir çox elmi mənbələrə istinad edilir.

Tədqiqatın nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti. Dissertasiya işindəki müddəalar yapon ədəbiyyatının və Yaponiyada postmodernizmin formalaşmasının, çağdaş yapon yazıçısı Haruki Murakaminin həyat və yaradıcılığının öyrənilməsində, postmodernizmin Şərq və Qərb istiqamətinin müqayisəli şəkildə tədqiqində müəyyən nəzəri əhəmiyyətə malikdir. Tədqiqatın nəticələrindən ali məktəblərdə yapon ədəbiyyatının tədrisində praktik vəsait kimi istifadə etmək mümkündür. Dissertasiya işinin əsas mülahizə və qənaətləri mövzu ilə əlaqədar yazılan tədqiqatlar üçün faydalı ola bilər.

Tədqiqatın aprobasiyası və tətbiqi. Tədqiqat işinin əsas müddəaları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi xarici ölkələrin nüfuzlu elmi nəşrlərində, iddiaçının beynəlxalq səviyyəli konfrans və simpoziumlardakı çıxışlarında və konfrans materiallarında dərc olunmuş, məqalələr və tezislərində öz əksini tapmışdır.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun “Azərbaycan-Asiya ədəbi əlaqələri” şöbəsində yerinə

yetirilmiş, şöbənin tədqiqat istiqamətinə uyğun olaraq tamamlanmışdır.

Dissertasiya işinin strukturu və ümumi həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Giriş – 19578 işarə, I fəsil – 50898 işarə, II fəsil – 103202 işarə, III fəsil – 105906 işarə, nəticə – 14257 işarədir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı istisna olmaqla dissertasiya işinin ümumi həcmi 293841 işarədən ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiya işinin **“Giriş”** hissəsində mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın obyektı və predmeti, məqsəd və vəzifələri müəyyənləşdirilir, mövzunun işlənmə səviyyəsi, nəzəri metodoloji əsasları, elmi yeniliyi, nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti göstərilir, tədqiqatın quruluşu və aprobeasiyası haqqında məlumat verilir.

Dissertasiyanın I fəslı **“Yaponiyada postmodernizmin yaranması, təşəkkülü və mahiyyəti”** adlanır. Bu fəsil iki paraqrafdan ibarətdir. **“Yaponiyada postmodernizmin təşəkkülü”** adlı birinci paraqrafda Yaponiyada postmodernizmin ölkənin qloballaşan dünyadakı mövqeyi, daxili ictimai-siyasi həyatı və ən əsası tarixi keçmişı ilə bağılı şəkildə formalaşması məsələləri araşdırılmışdır.

Tarixdən məlumdur ki, bir çox böyük sivilizasiyaların mövcud olmasına baxmayaraq adətən iki mədəniyyət – Şərq və Qərb qarşılaşdırma müstəvisinə gətirilmişdir. Daha qədim və zəngin olan Şərq mədəniyyəti Qərbin faydalandığı əsas mənbələrdən biri olmuşdur. Lakin son yüzilliklərdə Qərb öz elmi-texnoloji, iqtisadi və sosial inkişafı ilə Şərqi geridə qoymaqladır. Uzaq Şərq ölkəsi Yaponiya Qərb təsirlərindən qorunmaq üçün 250 ilə yaxın müddətdə dünyadan təcrid olunma siyasətini həyata keçirmişdir. XIX yüzilliyin birinci yarısından etibarən Qərb imperializmi Şərqi Asiyada daha aktiv rol oynamış, xarici ölkələrin hərbi və ticari gəmiləri Yaponiyanın limanlarına da daxil olmağa başlamışdır. Bununla da Qərb dövlətlərinin texnoloji inkişafı və hərbi gücü yapon ziyalılarının diqqətindən yayınmamış, öz ənənəvi düşüncə və

texnologiyalarını yenidən nəzərdən keçirməli olduqlarını anlamışlar.

İkinci Dünya müharibəsi dünya siyasətində dönüm nöqtəsi olmuşdur. Kifayət qədər güclü olan Yaponiya müharibəni davam etdirməkdə qərarlı idi. Belə bir vəziyyətdə ABŞ tamamilə fərqli bir yola üz tutdu və dünyanın ilk atom bombası Yaponiyaya atıldı. 1945-ci il avqustun 6-da ABŞ-ın Hiroşima limanı üzərinə atdığı atom bombası, avqustun 9-da Naqasaki şəhərində təkrar edildi. Dünya tarixində görünməyən bu dəhşətli ölüm silahının törətdiyi kütləvi insan qırğını və dağıntılar bir anda yapon xalqını sarsıtdı. Atılan bomba ancaq şəhərləri, binaları və insanları məhv etmədi, eyni zamanda, həyatlarını davam etdirən insanların kimlik anlayışına böyük bir zərbə endirdi. Buna görə də 1945-ci ildən sonrakı yapon ədəbiyyatında, əsasən, fərdin varlığını dərk etməsi problemi önə çıxmışdır.

Yaponiyada müharibədən sonrakı modernləşmə prosesləri sürətli bir dəyişikliyin və yeni bir cəmiyyətin meydana gəlməsini əks etdirirdi. Maddi modernləşmənin sürətlə baş verdiyi kənd təsərrüfatı ölkəsi şəhər və sənaye ölkəsinə döndükcə ölkənin durğun iqtisadiyyatı dünyanın ən dinamik və müvəffəqiyyətli iqtisadiyyatından birinə çevrilirdi. Müharibədən – silahlı qüvvə tətbiqindən həmişəlik imtina edən Yaponiya qısa zaman ərzində dünyada ABŞ-dan sonra güclü iqtisadi potensialı olan qüdrətli dövlət olmuşdur. Artan rifah bərabərində əhalinin həyat tərzində dəyişikliklər yaratmış və bu, dərin köklü yapon vərdişləri ilə yeni üslublar arasında bəzi toqquşmalara gətirib çıxarmışdır. Uzun müddət keçmişinə sadıq yaşamış xalq birdən-birə modern dünya ilə qarşı-qarşıya qalmışdır. Bu dəyişiklik həm qorxu, həm də həyəcanla ifadə olunurdu. İkinci Dünya Müharibəsindən sonra ABŞ ilə olan təhlükəsizlik anlaşması və xarici təhdidlərə qarşı ölkəni qoruma öhdəliyinin Amerikaya verilməsi ölkəni iki hissəyə ayırmışdı. Yapon xalqının bir sıra nümayəndələri həmin vəziyyətə qarşı çıxarkən, digər qrupu isə bu siyasəti dəstəkləyirdi. Yaponiya həmin ərəfədə kapitalist dünya iqtisadiyyatından da yan keçə bilməyib, güclü şəkildə Qərb təsirlərinə məruz qalmışdır. Yaponiyanın dünyanın iqtisadi və siyasi sistemində bugünkü yerini almağı İkinci

Dünya müharibəsindən sonraya təsadüf edir. *“Yaponiyanın qısa bir müddətdə böyük iqtisadi inkişafa nail olması Amerikanın Uzaq Şərqə məxsus kapitalizm formalaşdırma cəhdi olaraq qiymətləndirilmişdir”*¹⁰.

Yaponiyanın gec kapitalizmlə assosiasiyası postmodernizm dövrünün vizit kartı olmaqla, Yaponiyanı postmodern xüsusiyyətlərin müəyyənləşdirilməsi üçün ideal məkana çevirmişdir. Qorxmaz Quliyev haqlı olaraq qeyd edir ki, *“postmodernizmin həm nəzəriyyə, həm də praktika kimi meydana gəlməsi keçən əsrin 60-cı illəri ilə əlaqələndirilsə də, onun köklərini bilavasitə bir-iki onillik əvvəldə, İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə axtarmaq lazımdır. Postmodernizm müharibədən sonrakı dağıntıların bərpa olunması, insanların nəhayət rahat şəkildə nəfəslərini dərib adlarına layiq şəkildə yaşamaq istəyi ilə yaşadıkları zaman kəsiyində meydana gəlmişdir”*¹¹. Postmodernist mədəniyyət qloballaşma nəticəsində sərhədləri yox olmuş dünyanın həyat tərzidir. Daşıma imkanlarının irəliləməsi, televiziya, radio, mobil telefon, internet kimi rabitə texnologiyasındakı inkişaf bu mədəniyyətin formalaşmasında böyük bir rol oynamışdır. İnsanlar bütün dünyadan xəbərdar olur, qlobal səciyyə daşıyan ingilis dili vasitəsiylə ünsiyyət qura bilirdilər. Postmodern mədəniyyətdə istehlak ən vacib hədəflərdən birinə çevrilmişdir. Qloballaşan dünyaya daxil olan yapon cəmiyyətində istehlak mallarının quluna çevrilmək sürətlənirdi və bu proses fərdlərin öz cəmiyyətlərinə aid olma hissini getdikcə zəiflətməmişdir. Cəmiyyətə uyğunlaşmama, yadlaşma, müəyyən bir qrupa aidlik, marginallıq və introvertlik kimi bir çox problemlər meydana gəlmişdir.

Yaponiyada XX əsrə qədər baş vermiş dəyişikliklər Qərbin inkişafıyla səsələşməklə yanaşı, bu inkişafa töhfələr də vermişdir. *“Müharibədən sonrakı dövrdə Yaponiya geniş yayılmağa başlayan*

¹⁰ Məmmədov, Z. Yaponiya, Koreya və Tayvanda 20-ci əsrin ikinci yarısında sənayeləşmə, hökumətin izlədiyi sənaye siyasətləri, həmin ölkələrdə sənayenin mövcud vəziyyəti, çağırışlar, trendlərə dair ARAYIŞ / Z.Məmmədov. – Bakı: – 2015. – s.6

¹¹ Quliyev, Q.H. Ədəbi cərəyanlar və istiqamətlər / Q.H.Quliyev. – Bakı: “OL” NPKT, – 2019. – s.244

karyeraçı, materialist bir istehlakçı mədəniyyətin üfüqlərini və mümkün qələbəni görə bildi. Bu kapitalizmin son məqsədi olan parodiyanı xatırlatmağa başladı”¹². Yüksək səviyyədə reallaşan investisiya qoyuluşu və nəticədə əldə edilən iqtisadi artım tempi, yeni texnologiyaları əldə etmə cəhdləri, xarici ticarətdə qazanılan müvəffəqiyyətlərlə yanaşı, qlobal və regional integrasiyada atdıqları real addımlar bu ölkənin inkişaf etməkdə olan ölkələrə model olabiləcəyi fikrini gündəmə gətirmişdir.

Müharibədən sonrakı Yaponiyada postmodern vəziyyət “texnologiya və mədəniyyət”, “tarixilik və ümumbəşərlik”, “digəri və özü” arasındakı dərin qarşıdurmanın açılmasını ehtiva etməkdədir.

Bu fəslin **“II Dünya müharibəsindən sonra yapon ədəbiyyatı və postmodernizm”** adlanan ikinci paraqrafında yapon ədəbiyyatının müharibədən sonrakı xüsusiyyətləri öyrənilmişdir. Burada postmodern ədəbiyyatın formalaşması, görkəmli nümayəndələri və əsas xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilmişdir. Eyni zamanda, postmodern ədəbiyyatın inkişafına təkan verən hadisələrə nəzər yetirilmişdir.

II Dünya müharibəsi Yaponiyanın ictimai-siyasi, elmi-mədəni sahələrində olduğu kimi, ədəbiyyat sahəsində də tamamilə fərqli səhnələrə yol açmışdır. Yapon ədəbiyyatının müharibədən sonrakı ilk on beş illik dövrü olduqca canlı və məhsuldar olmuşdur. Bu dövrdə ədəbiyyatın bəhrələndiyi əsas mənbəni insanların müharibə zamanı qazandığı təcrübələr təşkil edirdi. Eyni zamanda, beynəlxalq aləmə açılmaq və xaricdə qazanılan təcrübələr də bura əlavə edilməlidir. Bu dövr ədəbiyyatını Oka Şyouhey, Noma Hiroşi, Dazay Osamu, İbuse Masucini, Fukanaqa Takehiko, Keyci Nakazava, Oe Kenzaburo, Abe Kobo kimi yazıçılar öz yaradıcılıqları ilə zənginləşdirmişdir. Müharibənin birbaşa iştirakçısı olan yazıçılar savaş meydanlarındakı həyatı, kazarmalarda yaşananları, yaponların qrup psixologiyasının parçalanmasını, müharibənin insanlığa vurduğu zərbələri qələmə

¹² Napier, S. J. The Fantastic in Modern Japanese Literature / S.J. Napier – London: Routledge, – 1996. – p.5

alırdılar. Eyni zamanda, Yaponiya tarixindəki dönüm nöqtəsi olan məğlubiyyət, demokratiyanın qurulması və atom bombasının yaratdığı dəhşətlər sözügedən dövr ədəbiyyatının əsas mövzularına çevrilmişdir.

Müharibə sonrası yapon ədəbiyyatı izləniləndə aydın olur ki, sözügedən dövrün yazıçıları Qərb ədəbi mühitinin təsiri ilə öz kimliklərini müəyyənləşdirməyə çalışan gənc ziyalılar nəslidir. Müharibə illərində özlərini ifadə etməyi bacarmayan gənc ziyalılar müharibədən sonrakı ədəbi fəaliyyətləri ilə özlərini ifadə etmə azadlığı əldə etmişdilər. Yaponiyanın müharibədə məğlubiyyəti Meyci reformasından sonra daxil olduğu modernləşmə tarixində ən əhəmiyyətli hadisə olmuşdur. Uzun müddət modernləşmə prosesini yaşayan və Qərbin imperialist dövlətləri ilə rəqabət aparmağa cəsarət edən Yaponiya üçün məğlubiyyət imperialist cəhətdən inkişaf etməmiş bir xalq üçün çoxşaxəli bir keçidin açılmasından başqa bir şey deyildi. Təslim olmaq yapon mədəniyyətinin və premodernizasiya dövründəki ənənələrin araşdırılmasına səbəb olmuşdur. Bundan əlavə, məğlubiyyət həm millətin daxilində, həm də xaricində üçüncü dünyaya yönəlmiş azadlıq imkanlarına təkan verən bir islahatı başladır.

II Dünya Müharibəsindən sonra – XX əsrin ikinci yarısından etibarən dünya təsəvvür ediləndən daha fərqli bir istiqamətə yönəldi. Güc əldə etmək üçün istifadə olunan maddi maraqlar, pul, kapital, kapitalizm, korporasiyalar, fiziki zövqlər, pornoqrafiya, zorakılıq, texnologiya və elmin üstünlük təşkil etdiyi, təbiətin, təbii resursların vəhşicəsinə istismar edildiyi tamamilə fərqli bir mənzərə yaranmışdı. Bu isə müəyyən mənada maarifçiliyin humanist utopiyasının məhvi və bunun əvəzində bilinməz dəhşətli sonluqları özündə ehtiva edən maddi dünyanın hakim olduğu bir distopiyanın meydana gəlməsi idi. Bu dövəmdə Yaponiyada Qərb dəyərləri milli dəyərləri üstələyirdi, iqtisadi inkişaf tempi yüksəldikcə, texniki nailiyyətlər artdıqca insanlar da robotlaşır, mənəvi dəyərlər maddi-texniki dəyərlərə udurur və hər şey yeni reallığa tabe olurdu. Müasir Yaponiya cəmiyyəti harasa tələsən, nəhəng sənayeyə qarışan, Qərbləşmə ilə kökündən qopan, duyğularını itirən insan kütləsindən ibarət idi. Ölkənin siyasi, texniki, mədəni həyatında baş

verən dəyişiklər yazı aləminə də böyük təsir göstərmişdi. Beləliklə, “postmodern narrative” – “postmodern təhkiyə tərz” ifadəsi yapon ədəbiyyatına da daxil olmuş və ədəbiyyat nəzəriyyəçisi İhab Hassana (1925-2015) görə, əsas xüsusiyyətləri *müəyyənsizlik, parçalanmışlıq, qopuqluq, təxirə salma, ironiya, oyun və kopya*¹³ olan bu yeni bədii təhkiyənin ən diqqətçəkən nümunələri roman janrında öz əksini tapmağa başlamışdır.

Yaponiyada postmodernizm kifayət qədər uzun təşəkkül yolu keçmişdir. Postmodernizm elementləri uzun müddət mövcud olsa da, 1970-1990-cı illərdə daha qabarıq şəkildə ön plana çıxmışdır. 1930-1940-cı illərdən önə çıxan milli kimlik məsələsi 1980-1990-cı illərdə daha da güclənmiş və yapon ədəbiyyatına ciddi təsir göstərmişdir. Mühəribədən sonrakı dövrdə Yaponiya hər zaman öz daxili və xarici nüfuzu uğrunda mübarizə aparmağa başlamışdır. Postmodernizm dövründə bu iki istiqamət arasında qalan Yaponiyanın qloballaşma axınında bəzi hallarda ududuğu müşahidə olunurdu. Sakit okean və Asiya üzrə tarixçi alim Qavan Makkormak yeni kimliyin yaradılması üçün ikiyə bölünmüşlüyün yenidən birləşməli olduğunu ifadə edirdi: “1980-ci illərdən başlayaraq iki təzahür heç bir uyğunluq əlaməti olmadan paralel inkişaf edir: beynəlmiləçilik və yapon kimliyinin dəqiqləşdirilməsi”¹⁴.

Artıq Yaponiyada yeni məzmunlu və perspektivli çoxsaylı postmodern ədəbiyyat nümunələri meydana gəlmişdir. Haruki Murakami (1949-), Ryu Murakami (1952-) və Şimada Masahiko (1961-), Banana Yoşimoto (1964-), Takahaşi Geniçiro (1951-) və Kobayaşi Kyouci (1957-) yapon postmodernizminin ən məhsuldar yazıçılarındandır. Yaponiyada 1970-80-ci illərdə yazılmış postmodern bədii ədəbiyyat nümunələri əsasən aşağıdakı xüsusiyyətlərə malik idi: dildə özgələşmə məsələsi, hekayətin zaman və məkan çərçivələrinin dağıdılması, ənənəvi uydurma

¹³ Doltaş, D. Postmodernizm ve eleştirisi / D.Doltaş. – İstanbul: İnkılap yayınları, – 2003. – s.90

¹⁴ McCormack, G. Introduction / Multicultural Japan: Palaeolithic to postmodern, ed. D.Denoon, M.Hudson, G.McCormack, T.M.Suzuki – Cambridge: Cambridge University Press, – 2001. – p.2

şərtliklərinin pozulması, əvvəlki mətnlərdən istifadə zamanı parodiyalılıq, əhvalatı əhvalatın içində yaratmaq üsulu. Qeyd olunan yazıçıların bədii yaradıcılıq nümunələri postmodernizmin yalnız Qərb təzahürü olmadığını, həm də öz milli kimliyini axtaran bütün müasir millətlərə təsir göstərə biləcəyini sübut etmişdir. Bu dövrdə Yaponiyada postmodernizmin ilkin Avropa və ingilis-Amerika köklərindən böyüyən yeni təkamül yolu formalaşmışdır. Dünyanın ilkin postmodern təcrübəsini özündə əks etdirməsinə baxmayaraq, yeni postmodernizm Yaponiya üçün özünəxas xüsusiyyətlərə də malik idi. XX əsrin ikinci yarısında yapon postmodernizmi II Dünya müharibəsinin qalıqları, siyasi və digər təsirlər ilə əhatə olunmuşdur.

Elmin və texnikanın gözlənilməyən inkişafı ilə əlaqədar bütün sahələrdə maddiyyatın hökmü ön plana çıxmışdı. İnsan texnikanın qarşısında aciz bir varlığa çevrilmişdi. Təbiətə yadlaşan insan anlamaqda çətinlik çəkdiyi dünyanı sənətə köçürməyə başlamışdı. Yaponiyanın da hiss etdiyi bu ümumi təcrübə Haruki Murakaminin yazılarında geniş şəkildə istifadə olunmaqla yapon ədəbiyyatında postmodern romanın inkişafına böyük təkan vermişdi. XX əsrin ikinci yarısında yapon ədəbiyyatının ümumi mənzərəsi və postmodernist ədəbiyyatın formalaşması Yaponiyanın qlobal dünyadakı yeri, ölkə daxilindəki sosial-siyasi, iqtisadi amillərlə güclü şəkildə bağlı idi. Ənənəvi yapon bədii düşüncəsi Qərb ənənələri ilə də daha yaxından tanış olmuş, yeni dəyərlər qazanmış, öz milli kimliyini qorumaq uğrunda daim mübarizə aparmışdır. Nəticədə isə yapon ədəbiyyatında postmodern düşüncənin ön plana çıxmasına səbəb olmuşdur. Sözügedən dövrdə yapon ədəbiyyatının bir sıra görkəmli nümayəndələri fəaliyyət göstərmiş, milli ədəbi irslə yanaşı, dünya ədəbiyyatına misilsiz nümunələr təqdim etmişlər. Haruki Murakami də XX əsrin ikinci yarısından sonra yapon ədəbiyyatında önə çıxan, əsərləri ilə bir çox qlobal və bəşəri problemləri ortaya qoyan, milli ədəbiyyata özünəməxsus yanaşma tərzilə seçilən yazıçılardan biridir.

Bu fəsilə əldə olunan müddəalar müxtəlif elmi jurnal və

konfrans materiallarında öz əksini tapmışdır^{15, 16, 17}.

Dissertasiya işinin **“Haruki Murakaminin postmodern dünyagörüşünü formalaşdıran amillər”** adlı ikinci fəslində yapon postmodernist mühitində Haruki Murakaminin həyat və yaradıcılıq yolu araşdırılmışdır. H.Murakaminin sırf postmodernist romanlarına qədərki keçid mərhələsində qələmə aldığı, özündə həm postmodernizmin, həm də realizm, surrealiz və kosmopolitizmin cəhətlərini daşıyan əsərlərinin tədqiqinə həsr olunmuş bu fəsil də iki paraqraftan ibarətdir.

Bu fəslin **“Haruki Murakaminin yaradıcılıq yolu postmodernizm kontekstində”** adlı birinci paraqrafında yazıçının həyat və yaradıcılıq yolu izlənilmiş, bədii yaradıcılıq nümunələri əsasında postmodern dünyagörüşünü formalaşdıran amillər müəyyənləşdirilmişdir.

Haruki Murakami böyüdüyi postmodern cəmiyyətin reallıqlarının mükəmməl bədii əksinə nail olmuşdur. Mühəribədən sonra – 1949-cu il 12 yanvar tarixində dünyaya gələn, uşaqlıq və yeniyetməlik illərini Kobe kimi liman şəhərdə keçirən yazıçı ABŞ hərbiçiləri vasitəsilə Yaponiyaya daxil olan Qərb, xüsusilə amerikan mədəniyyətinə, ədəbiyyat və musiqisinə yönəlmişdir. Modernizmdən postmodernizmə keçidi əks etdirən müasir Amerika yazıçılarının – Reymond Çandler, Con Apdayk, Truman Kapotenin əsərlərindən postmodern üslubu mənimsəmiş, məktəb illərindən etibarən çılgın ehtirasla Qərb yazıçılarının kitablarını oxuyaraq özünəməxsus dünya yaratmışdır. Mütəmadi mütaliə hələ yeniyetməlik illərindən gənc Harukinin düşüncə tərzinin formalaşmasında ən böyük faktor olmuşdur: *“Caz musiqisi,*

¹⁵ Yunusova G.İ. Yaponiyada postmodernizmin formalaşması problemləri // Fundamental və tətbiqi elmlərin müasir problemlərinin həllində multidissiplinar yanaşma. Gənc alim və mütəxəssislərin II Beynəlxalq Konfransı, – Bakı: 2020, – s. 480-482.

¹⁶ Yunusova G.İ. Yapon ədəbiyyatında postmodernizmin təşəkkülü məsələləri // Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənətin milli özünüdəstəkləmə və mərkəzi Asiyakı mədəni tərəqqidə yeri Beynəlxalq Elmi Konfransı, – Bakı: 2020, – s. 181-182.

¹⁷ Yunusova G.İ. Japonya`da postmodern edebiyatın oluşumu // Osmaniye Korkut Ata Universiteti 3.Uluslararası Dil ve Edebiyat Kongresi, – Osmaniye: 2021, – s.22

Dostoyevski, Kafka və Raymond Şendler. Bu mənim dünyamdı, mənim fantastik dünyam. İstəyəndə Sankt-Peterburqa, istəyəndə Qərb Hollivuduna gedə bilirdim. Romanın gücü budur, istədiyin yerə gedə bilərsən"¹⁸.

Qərb musiqi fenomeni də H.Murakaminin dünyagörüşünün və bədii irsinin formalaşmasında danılmaz bir fakt olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, yazıçının "Norveç meşəsi" – "Norwegian wood" (Bitlz musiqisi), "Rəqs, rəqs, rəqs" – "Dance, Dance, Dance" (Stiv Miller Band musiqisi), "Sərhəddən cənubda, Günəşdən qərbdə" – "South of the Border" (Nat King Kol musiqisi) romanlarının, "Maşınımı sür" – "Drive my Car" (Bitlz musiqisi), "Dünən" – "Yesterday" (Bitlz musiqi) kimi bir çox hekayələrinin adları musiqi əsərlərinin adlarından götürülmüşdür. Ritm yazıçının nəsrində ən əsas elementlərdəndir. H.Murakami musiqinin sözlərindən həzz alaraq yazır, yazıçının yazı ritmləri ilə caz arasında yaxınlıq hiss olunur. "Caz müjdəçisi" essəsində müəllif cazla ilk tanışlığından, daim artan musiqi sevgisindən bəhs edərək əsərlərindəki ritm, melodiya və harmoniyanı musiqidən, xüsusilə də cazdan öyrəndiyini bildirir. Hətta yazıçı etiraf edir ki, roman yazarı olmağı məhz musiqi ilə bağlıdır: *"Praktik olaraq yazmaq haqqında bildiyim hər şeyi o vaxtlar musiqidən öyrəndim. Bu paradoksal səslənə bilər, lakin musiqiyə bu şəkildə bağlılığım olmasaydı, roman yazarı ola bilməzdim. Hətta indi -30 il sonra da yaxşı musiqidən yazmaqla bağlı öyrənməyə davam edirəm. Mənim üslubum F.Skott Fitsceraldın zərifcə axan nəsrinə kimi, Çarli Parkerin təkrarlanan sərbəst rifflərindən dərinlən təsirlənir. Və hələ də Mayls Deyvsin musiqisində davamlı özünü yeniləmə keyfiyyətini ədəbi bir model olaraq mənimsəyirəm*"¹⁹.

1960-cı illərin sonlarına doğru Yaponiyada tələbə hərəkətləri başlayırdı. Universitet illəri (1968-1974) bu dövrə təsadüf edən H.Murakami tələbə hərəkətlərinin alovlandığı dövənlərdə hadisələrə olduqca biganə yanaşmış və sadəcə seyirci olaraq

¹⁸ Wray, J. Haruki Murakami, The Art of Fiction // – Paris: The Paris Reviews //– 2004. No. 182, Summer. – p.4

¹⁹ Murakami, H. Jazz Messenger (essay) / The New York Times. – July 8, 2007. URL:<https://www.nytimes.com/2007/07/08/books/review/Murakami-t.html>

izləmişdir. Yazıcının tələbəlik illərini ən yaxşı xarakterizə edən məhz “Norveç meşəsi” romanıdır. “Norveç meşəsi”ndə də T.Vatanabenin tələbəlik dövrü həmin illəri əhatə edir, hadisələr eyni şəkildə cərəyan edir və Toru bütün bunlara laqeyd yanaşır: 「五月の末に大学がストに入った。彼らは「大学解体」を叫んでいた。結構、解体するならしてくれよ、と僕は思った。解体してバラバラにして、足で踏みつけて粉々にしてくれ。残念かまわない。」²⁰ (May ayının axırında tələbə hərəkətləri başladı. Tələbələr universiteti dağıtmaq barədə qışqırırdılar. “Dağıdın” deyə öz-özümə düşünürdüm. Dağıdıb parça-parça edin, külünü göyə sovurun. Mən heç təəssüflənmərəm).

H.Murakami bədii yaradıcılığa 1979-cu ildə başlamışdır. Yazıcının avtobiografik cizgilərlə zəngin ilk yaradıcılıq məhsulu olan “Küləyin nəğməsini dinlə” romanının baş qəhrəmanı Boku (Mən) müəyyən dərəcədə H.Murakaminin prototipidir. Boku iyirmi yaşından yazmağa çalışdıklarını iyirmi doqquz yaşında söyləməyi bacarmışdır. Səkkiz il ərzindəki müxtəlif təcrübələrlə – ağırlı zərbələr, anlaşılmazlıqlar, saysız kələklər, yalanlarla üzləşən gənc yazmaqla özünümüalicə istiqamətində bir addım atmışdır: 「もちろん問題はひとつ解決してはいないし、語り終えた時点でもあるいは事態は全く同じということになるかもしれない。結局のところ、文章を書くことは自己療養の手段ではなく、自己療養へのささやかな試みにしか過ぎないからだ。うまくいけばずっと先に、何年か何十年か先に、救済された自分を発見することが出来るかもしれない、と。」²¹ (Əlbəttə, bu heç bir problemi həll etməyəcək, hətta ola bilsin ki, hekayə bitdikdən sonra hər şey olduğu kimi qalacaq. Göründüyü kimi, mətnin yazılması özünümüalicə vasitəsi deyildir, sadəcə olaraq, özünümüalicə istiqamətində zəif bir addımdır. Uğurla irəliləyərsə, bəlkə illər sonra - on il sonra xilas olmuş özümü tapa bilərəm).

H.Murakami 1995-ci ildə yapon analitik psixoloqu Kavay

²⁰ 村上春樹. ノルウェイの森 (上) / 春樹村上. - 日本: 講談社, - 2004. - p. 89

²¹ 村上春樹. 風の歌を聴け / 春樹村上. - 日本: 講談社, - 2017. - p. 8

Hayou ilə etdiyi söhbətində deyirdi: *“Mən roman yazmağa nə üçün başladığımı həqiqətən bilmirəm. Sadəcə olaraq anidən istədim və başladım yazmağa. Baxmayaraq ki, hələ də bunu düşünürəm, lakin zənnimcə bu özünüməalicənin (自己療養 – self therapy) müəyyən mərhələləri idi”*²².

Erkən yaradıcılıq nümunələri olan “Küləyin nəğməsini dinlə”, “Pinbol 1973” romanlarda hələ tam formalaşmamış H.Murakami üslubu özünü göstərməkdədir. İlk iki kitabında yazıçı ənənəvi yapon romanını dekonstruksiya edərək, yalnız boş çərçivəni saxlamışdır. Yazıcının yaradıcılığında izlənilən Qərb ünsürləri və yaxud kosmopolitizm ilk romanlarında qabarıq şəkildə önə çıxmışdır. Hər iki romanı birləşdirən daha önəmli cəhət isə adı heç bir yerdə çəkilməyən, sadəcə olaraq “Siçovul” ləqəbi ilə bilinən qəhrəmanın hekayətlərdəki düynünün mərkəzində dayanmasıdır. 1982-ci ildə H.Murakami “Siçovul” trilogiyasını tamamlayan üçüncü “Qoyun ətrafında macəra” romanını oxucularına təqdim etmişdir. Yazıçı sözügedən əsərdə ənənəvi yapon romanından mühafizə etdiyi çərçivəyə yeni və orijinal bir mətn qoymuşdur. Roman H.Murakamiyə xas postmodern üslubun başlangıcı olmuşdur.

1987-ci ildə çapdan çıxan “Norveç meşəsi” adlı debüt əsəri ilə Haruki Murakami əbədi şöhrət qazanmışdır. Real həyatı əks etdirən roman kimi yapon gənclərində dərin izlər buraxan əsər sadəcə Yaponiyada qısa müddətdə geniş oxucu kütləsi toplamışdır. 40-dan çox dünya dilinə tərcümə olunmuşdur.

Yazıcının 1980-2005-ci illər ərzində qələmə aldığı 24 hekayəsindən ibarət toplusu 2006-cı ildə ingilis dilində çap olunan “Blind Willow, Sleeping Woman” (“Kor Söyüd, Yatan Qadın”) kitabı “Frank O'Connor Beynəlxalq Qısa Hekayə Mükafatı”na layiq görülmüşdür.

H.Murakami 1980-ci illərdə amerikan qurğu (fiction) əsərlərini tərcümə etməklə Yaponiyada yeni bir ədəbi dalğanın yaranmasına təkan vermişdir. Tərcümələrində əsas yeri mütaliə

²² 河合隼雄. 村上春樹河合速雄に会いに行 / 隼雄河合, 春樹村上- 東京: 新潮社, - 1998. - p. 79

etdiyi qurğu (fiction) əsərləri tuturdu və bununla Qərb, xüsusilə ABŞ ədəbiyyatı haqqında daha geniş bilgilər əldə edərək yapon ədəbiyyatına xas qurğu üslubunda (fictional style) inqilab etmişdir. H.Murakami yapon ədəbiyyatına yeni, kosmopolit və aydın Amerika üslubunu gətirmişdir. Yazıçı Skott Fitscerald, Raymond Karver, Con İrvinq, Paul Seroux, C.D.B. Bryan, Truman Kapote, Tim O'Brien, Qreys Paley, Mark Strand, Mikal Gilmor, Raymond Çandler, Geof Dver kimi yazıçıların əsərlərini, eyni zamanda, uşaqlar üçün illustrasiyalı bir çox kitabları ingilis dilindən yapon dilinə tərcümə etmişdir.

Dünyagörüşü Şərq və Qərb düşüncə sistemi əsasında formalaşan Haruki Murakaminin bu günə kimi on dörd romanı, onlarla qısa hekayəsi, esseləri, tərcümə əsərləri, ədəbi-publisistik kitabları nəşr olunmuşdur.

İkinci fəslin **“Postmodernizmə keçidi təşkil edən ədəbi cərəyan və istiqamətlər”** adlı ikinci paragrafında “Küləyin nəğməsini dinlə” romanında kosmopolitizm, “Norveç meşəsi” əsərində yapon gerçəklikləri, Murakaminin ən yaxşı postmodern əsərlərindən biri kimi dəyərləndirilən “Kafka sahildə” romanında yazıçının sürrealist yanaşmaları tədqiq edilmişdir.

H.Murakaminin postmodern ədəbiyyatda önəmli nümunə hesab olunan yaradıcılığı kosmopolitizm, realizm, sürrealizm, magik realizm, dedektiv, elmi fantastika, şamanizm, ekzistensializm elementlərinin mövcudluğu ilə də səciyyəlidir. Tədqiqatçı T.A.Midori eyni fikirləri səsləndirərək yazırdı: *“Murakami hər hansı bir kateqoriyaya sığmayan yazıları ilə modernizm, postmodernizm, globalizm və millətçilik kimi “izm” anlayışı üzərində mübahisələrə yol açan mədəni bir provokatorudur”*²³.

Dil oyunlarında plüralizm və parçalanmanın qəbul edilməsi, fərqlilik və müxtəlifliyin vurğulanaraq özünküləşdirilməsi, gerçəklik, həqiqət, doğruluq anlayışlarının müzakirəsinə səbəb olan dil çevrilmələrinin reallaşması, mütləq dəyərlərin yerinə şərhlərə açıq variantlarla üzləşməkdən çəkinməmək, qorxmamaq,

²³ Tanaka, M.A. Time and space reconsidered: the literary landscape of Murakami Haruki: / Ph.D. dissertation in Japanese literature. / – London, 2012. – p.12

etibarsızlıq duymamaq, gerçəyi mümkün qədər sonsuz şəkildə şərh etmək, müəyyən bir zaman və məkan sözləri istifadə etmək əvəzinə öz bütövlüyü, muxtariyyəti içərisində anlamaq, tək və mütləq duyğunun hökmranlığına qarşı çıxmaq və sairə kimi xüsusiyyətləri ilə tam bir müəyyənsizliyi ehtiva edən postmodernizm müxtəlif ədəbi cərəyan və istiqamətlərin vəhtətindən ibarətdir. *“Postmodernizm avanqardizmin İkinci Dünya müharibəsindən sonra meydana gəlmiş özündən əvvəlki bədii istiqamət və cərəyanların xüsusiyyətlərini eklektik şəkildə birləşdirən bədii dövrüdür”*²⁴. H.Murakaminin stilistik eklektizmi ən çox tənqid olunan xüsusiyyətlərindən biri olmaqla bərabər, yerli və beynəlxalq uğurlarına töhfə verən əsas ünsürlərdəndir.

Haruki Murakami əsərlərinin dilinin və üslubunun ən önəmli tərəflərindən biri qəhrəmanlarının kosmopolit davranışı və bunun qəhrəmanların şüurlarında, təxəyyüllərində kəskin şəkildə əks olunmasıdır. İlk yaradıcılıq nümunəsi olan 「風の歌を聴け」 – “Küləyin nəğməsini dinlə” romanı Haruki Murakami kosmopolitizmini ən yaxşı əks etdirən əsərlərindəndir. Qeyri-ənənəvi üslub – global mədəniyyət məhsulları, istehlak mallarına istinad, milliyətçi olmayan, özü ilə mübarizə aparan qəhrəmanlar Haruki Murakaminin tamamilə özünəməxsus mənlilik duyğusundan xəbər verir. “Küləyin nəğməsini dinlə” romanının dili, ritmi, tonu kosmopolitizmin yazıçının qəhrəmanlarının şüurunda və şəxsiyyətlərinin formalaşmasında nə dərəcədə rol oynadığını meydana çıxartmağa kömək edir. Əsərin qəhrəmanları yaponlardır, məkan olaraq da Yaponiyadır, lakin bu qəhrəmanlar Qərb musiqisini dinləyir, Qərb ədəbiyyatını oxuyur, Qərb markalarından istifadə edirlər. Müəllif Yaponiyanın regionallığını, mədəniyyətini aşkar edən bütün simvolları ortadan çıxartmışdır. Romanda nəinki mədəniyyət və istehlak malları, eyni zamanda, zamanın tarixi hadisələrlə bağlı xatırlanması, xarici görünüşün bənzədilməsi kimi şüura hopmuş hər şey Qərb məhsuludur.

H.Murakaminin əsərləri arasında 「ノルウェイの森」 –

²⁴ Quliyev, Q.H. Ədəbi cərəyanlar və istiqamətlər / Q.H.Quliyev. – Bakı: “OL” NPKT, – 2019. – s.243

“Norveç meşəsi” romanı istisna təşkil edir. Əsərlərində bu dünyada olmayan, reallıqdan uzaq, qurmacaya üstünlük verən yazıçının debüt romanında həyata, dünyaya obyektiv və gerçək baxışı əks olunmuşdur. “Norveç meşəsi” romanı ilə yazıçı bir növ stratejik seçim edərək Yaponiyadakı hakim ədəbiyyat cərəyanına daxil olmaq üçün realist üslubda kitab yazmış və bestseller olmuşdur. H.Murakami sözügedən romanda dövrün real Yaponiyasını, yapon gənclərinin gerçək həyatını, 60-cı illərdə Yaponiyada baş verən ictimai-siyasi prosesləri; tələbə hərəkatı, cinsi azadlıqların baş qaldırdığı hadisələri açıq-aydın qələmə almışdır.

“Norveç meşəsi” romanında iç dünya ilə xarici dünyanı ayırmaq üçün Midori ilə Naoko adlı qəhrəmanlar üzərində mənə kəsb edən bəzi işarələr istifadə olunmuşdur. Midorinin simvolu yaşam-həyat, Naokonun isə ölümdür. Vatanabe Toru isə hərfi mənası etibarı ilə “içindən keçmək” anlamını verərək, baş qəhrəmanın yetkinliyə keçişini göstərməkdədir. H.Murakami “Norveç meşəsi” romanında yapon gəncliyinin reallıqlarını yenidən aktuallaşdıraraq oxucularına təqdim edir. Roman insanın xarici və daxili dünyası arasındakı tərəddüdlər, ölüm və həyat qarşılaşdırılması, cəmiyyət və şəxsiyyət kimi mühüm problemlərin şərh baxımından da olduqca əhəmiyyətlidir.

Postmodernizmin çoxluluq prinsipinə əsasən H.Murakaminin ən yaxşı postmodern əsərlərindən biri kimi dəyərləndirilən 「海辺のカフカ」 – “Kafka sahilə” romanında yazıçının dünyaya estetik münasibətindəki sürrealist baxışları açıq şəkildə izlənilir. H.Murakami insanın ara vermədən məruz qaldığı, idrak tərəfindən nəzarətə alınması qeyri-mümkün olan qarabasmalara, röyalara, halusinyonlara əsərlərində çox geniş yer vermişdir. İdrakın dərk etməkdə aciz qaldığı dünyanın rəyalar aləmində dərkinə çalışan qəhrəmanlar H.Murakami əsərlərinin ayrılmaz tərkib hissəsidir.

H.Murakaminin yaradıcılığında müxtəlif ədəbi istiqamətlərin izlənilməsi postmodernizmin plüralist mahiyyətini ehtiva etməkdədir. Müxtəlifönlülüüyü, çoxistiqamətliliyi ilə seçilən postmodernizm özündən əvvəlki mədəniyyətlər, ədəbi istiqamətlər, düşüncə və ifadə tərzləri üzərində qurulur.

II fəsildə əksini tapan araşdırmalarının əsas müddəaları ölkə

daxilində və xaricində olmaqla, müxtəlif beynəlxalq elmi jurnallarda və konfrans materiallarında dərc olunmuşdur^{25, 26, 27, 28, 29, 30}.

Tədqiqat işinin üçüncü fəslı **“Haruki Murakaminin postmodern romanlarında struktur, təhkiyə və təsvir xüsusiyyətləri”** adlanır. H.Murakaminin postmodern nəsrinin əsasını İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı ağır məğlubiyyətin yapon cəmiyyətinin ictimai yaddaşının və kimliyinin formalaşmasında dönüş nöqtəsi olması, o zamana kimi qəbul edilmiş dəyərlərin mənasını itirməsi, sürətli iqtisadi inkişaf göstərməklə bərabər istehlakçı cəmiyyətə çevrilməsi, kapitalist dünya iqtisadiyyatının təsiri ilə fərdlərin yaşadıqları cəmiyyətə aid olma hissının zamanla zəifləməsi, özünə və cəmiyyətə yadlaşma, real dünyadan təcrid olunma kimi problemlərlə əhatə olunmuşdur. Yazıcının əsərlərində kişi və qadın obrazlarının cəmiyyətin onları məcbur etdiyi bəzi rolları rədd edərək gözlənilən hərəkətləri yerinə yetirməməklə sözügedən nizamın gedişinə qarşı çıxdıqları müşahidə edilir. Ənənəvi cəmiyyətdən istehlakçı cəmiyyətə çevrilən yapon cəmiyyətinə yadlaşan, mənsubiyyət hissini itirən fərdlər öz mənlıklərindəki boşluqları doldurmaq üçün keçmişlərinə üz tuturlar,

²⁵ Yunusova G.İ. Haruki Murakaminin dünyagörüşünü formalaşdıran amillər: ədəbiyyat, musiqi və idman // Bakı: AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Filologiya məsələləri, – 2016. №3, – s. 343-348.

²⁶ Юнусова Г.И. Размышления о жизни и смерти в произведении «Норвежский Лес» Харуки Мураками // – Кременец: Кременецькі компаративні студії, – 2016. Т. 1, Вип. VI, – с. 317-323.

²⁷ Yunusova G.İ. Haruki Murakami müasir yapon ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi kimi // Bakı: Filologiya və sənətsünaslıq, – 2019. №1, – s. 126-131.

²⁸ Yunusova G.İ. Haruki Murakaminin avtobioqrafik romanları silsiləsindən “Sərhəddən cənubda, Günəşdən qərbdə” əsəri // Bakı: Gənc tədqiqatçı elmi praktik jurnalı, – 2019. V cild, №2 – s.197-203.

²⁹ Yunusova G.İ. “Küləyin nəğməsini dinlə” romanı Haruki Murakami yaradıcılığının erkən nümunəsi kimi // Bakı: Filologiya və sənətsünaslıq, – 2019. №2, – s. 177-182.

³⁰ Yunusova G.I. The importance of the translation of Haruki Murakami`s works into Azerbaijani language // 2 International Tokyo Conference on Innovative Studies of Contemporary Sciences, – Tokyo: 2020, – p. 142-147.

şüuraltında sorğuladıqları irreal dünyalarında boşluqları doldurmağa çalışırlar. Kapitalizmin heç bir normasını qəbul edə bilməyən fərdlər çırpındıqca daha da dərinliyə sürüklənirlər. Yazıcının əsərlərindəki məqsəd postmodern, qloballaşan dünyada yapon mədəni kimliylə yaşamağın yeni formalarını təklif etməkdir. H.Murakaminin romanları Yaponiya oxucularına qlobal miqyasda fərd olmaq üçün bir şablon təqdim edir. Bununla birlikdə, yazıçı postmodern pastiş, sənayeləşmənin yapon mədəniyyəti üzərindəki – ailə həyatının aşınması və gərgin iş həyatı kimi mənfi cəhətlərini tənqid edir. Bu kontekstdə yapon ənənələrinə xas olan daha dərin mədəni dəyərləri bərpa etmək üçün bir bələdçi rolunu oynayır ki, modern şəxsiyyətin formalaşmasında keçmişin bu günlə integrasiyası baş verə bilər.

Dissertasiya işinin üçüncü fəslə üç paragrafdan ibarətdir. İlk paragraf **“Qoyun ətrafında macəra romanı metaqurğu nümunəsi kimi”** adlanır. 「羊をめぐる冒険」 – “Qoyun ətrafında macəra” (1982) romanı uyğunluğun sosial və siyasi nəticələrini və böyüməkdə olan kapitalist mədəniyyətdə uyğunsuzluğun təsirlərini araşdırır. H.Murakami Yaponiyanın ənənəvi keçmişini modern qloballaşmanın kapitalist bazarındakı yerilə uyğunlaşdırmaq üçün yapon cəmiyyətini nəzərdən keçirməyin yeni perspektivlərini təqdim edir. Roman ictimai uyğunluq və fərdi kimlik arasında meydana gələn qarşıdurmaya fokuslanır. Yaponların kollektiv istehsal və malların istehlakı yolu ilə fərdiyyətçiliyi sosial cəhətdən məqbul şəkildə inkişaf etdirmə meylini tənqid edir.

“Qoyun ətrafında macəra” romanı struktur baxımından Amerika yazıçısı R.Çandlerin dedektiv əsərlərindən təsirlənmişdir. H.Murakami sözügedən romanı ilə digər bir yazıcının üslubunu mənimsədiyini və öz komik tərzilə uyğunlaşdırma biləcəyini göstərmişdir ki, bununla da Ceymsanın parodiya və pastiş haqqındakı fikirlərini əks etdirirdi. Murakami romanın qəhrəmanlarını adlandırmır. Bir ad olmadan digər adlarla və tarixlə bağlılıq olmur. Adlandırma əksikliyi dünyanı daha irreal, hər hansı modernist və real ənənələrdən daha da irəli daşdığı üçün realist qurğudan gerçək bir qopuqluğun əksidir. Ad olmadan bu qəhrəmanlar konkret bir şeylə və ya hər hansı bir şəxsiyyətlə

əlaqələndirilə bilmirlər. Adsız şəxs sistemin metasıdır, ad olmadan şəxsiyyət kimi ayırd edilə bilməzlər, kimlik nişanlarından daha çox təcrid olunurlar.

Səlahiyyət orqanları, Yaponiya tarixi və müasir nəslin təşviş duyğularını sorğulayan “Qoyun ətrafında macərə” romanı 1980-ci illərin postmodern Yaponiyasının yaxından izlənilməsinə geniş imkanlar yaradır: 「変な言い方かもしれないけれど、今が今だとはどうしても思えないんだ。僕が僕だというの、どうもしつくり来ない。それから、ここがここだというのさ。いつもそうなんだ。ずっとあとになって、やっとそれが結びつんだ。この十年間、ずっとそうだった」³¹ (Necə izah edəcəyimi bilmirəm, lakin indi və buradanın gerçək indi və burada olduğunu heç cür beynimdə otuzdura bilmirəm. Ya da mənim gerçək mən olduğumu. Hər şey öz yerinə oturmur kimidir. Hər zaman belədir. Ancaq xeyli sonra hər şey öz yerinə oturur. Son on ildir ki, həmişə belə olur).

Bu fəslin “**Mexaniki quşun xronikası**” romanında tarixə yönəlmə və sosial münasibətlər problemi” adlanan ikinci paraqrafında 「ねじまき鳥クロニクル」 – “Mexaniki quşun xronikası” (1994-1995) romanı yazıcının postmodern nəsrində tarixə yönəlmənin ən müfəssəl təsvirini verən əsər kimi tədqiq olunmuşdur. “Qoyun ətrafında macərə” romanında öz kimliyini axtaran Bokunun səyahətinin Yaponiyanın tarixi hadisələrindən süzülərək keçməsinə baxmayaraq, “Mexaniki quşun xronikası” romanı Murakaminin tarixə yönəlməsini və fərdin postinsana çevrilməsinin birbaşa təmsil etdiyi cəmiyyətin tarixində yaşananlarla bağlı olmasını ən qabarıq şəkildə nümayiş etdirən əsərdir. H.Murakami mənfə və ya başqa şəkildə tarixdən xəbərdar olmağın, müasir oxucular üçün kim olduqlarını və necə inkişaf mərhələsindən keçdiklərini anlamaq üçün vacib olduğunu bildirir. Modern insan üçün keçmiş bütöv bir vahid kimi deyil, bir-birindən qopmuş, aralarındakı əlaqələr qırılmış şəkildə təzahür edir.

³¹ 村上春樹. 羊をめぐる冒険 / 春樹村上. - 東京: 講談社, - 2016. - p. 170

H.Murakami gələcək yaratmaq üçün keçmişi nəzərdən keçirməli, keçmişimizi müasirliyimizə əlavə etməli olduğumuzu irəli sürür. Posmodernizmin tarixi iddialara qarşı şübhə duymasına baxmayaraq, keçmişin ağırlı izləri bizə geridə qoyduğumuz mirasları öyrədə bilər.

Romanda tarixi hadisələr – Çin torpaqlarında, Mancuriyadakı savaşa milyonlarca yapon əsgərinin canını fəda etməsi və tam olaraq sayları qeyri-müəyyən çin əsgərlərinin öldürüldüyü Nomonhan hadisəsini (Xalxin göl döyüşləri) birbaşa təcrübə edən birinci şəxslərin dinləyicisi olan qəhrəmanlar vasitəsilə təsvir edilir. Toru pişik və həyat yoldaşı itkin düşdükdən sonra yoldaşı ilə olan münasibətlərini və öz mənliliyini sorğulamaq üçün susuz quyuya endiyində ümid etdiyindən daha çoxunu, ölkəsinin yaxın tarixdəki çirkinliklərini tapır. Romandakı önəmli fiqurlardan olan leytenant Mamiya Yaponiyanın bir toxum belə cücərməyəcək quraq torpaqlar uğrunda 1937-39-cu illərdə Monqolustan, Çin ərazisində törətdiyi qırğınlardan danışaraq, mənasız təcavüzü şiddətlə qınayır: 「南京あたりじやずいぶんひどいことをしましたよ。うちの部隊でもやりました。何十人も井戸に放り込んで、上から手榴弾を何発か投げ込むんです。その他口では言えんようなこともやりました。少尉殿、この戦争には大義もなんにもありませんぜ。こいつはただの殺しあいです。そして踏みつけられるのは、結局のとろ貧しい農民たちです。」³² (Nanking bölgəsində dəhşətlər törətdik. Mənim dəstəm də onlarca insanı quyulara doldurub üzərlərinə əl bombaları atdı. Dilə gətirilməyəcək şeylər etdik. Bu savaşda dürüstlük deyə bir anlayış yoxdur. Sadəcə bir qətlə. İşimiz yoxsul kəndlilərdən ibarət bir xalqı qırmaqdan başqa bir şey deyildi). Yaponiyanın yaxın keçmişindəki şiddət dolu hadisələrini nəgill kimi dinləyən Torunun həmin zorakılıq ünsürlərini öz içində tapması fransız sosioloq Moris Halbvaks (1877-1945) ictimai yaddaşla bağlı fikirlərinə işarət etməkdədir. Alimə görə, fərdlər yaddaşlarını içində yaşadıkları cəmiyyətdən

³² 村上春樹. ねじまき鳥クロニクル—第 1 部 / 春樹村上. - 日本: 新潮社, - 2000. - p. 311

qazanırlar və mənsub olduqları cəmiyyətdən kənarda bir yaddaş əldə edə bilmirlər³³. Torunun şiddəti öz içində tapması yaddaşın fərdiliyi ilə bərabər ictimai olmasına işarə edən ictimai yaddaş çərçivəsində fərdlərin keçmişdə təcrübə etmədiyi bir çox hadisələrin ötürülmə yolu ilə növbəti nəsillərə çatdırılması nöqteyi-nəzərdən əhəmiyyətliidir.

Postmodernizm və onun içində yaşayan insanlar bir şəxsiyyət böhranı ilə üzləşirlər və bu postmodernizmin epistemologiyasını təsvir edə bilməmək problemlidir. Nəticə etibarı ilə, kollektiv kimliyimizi və ya gələcəyimizi təsvir edə bilmirik, lakin özümüzü tanımaq qabiliyyətimiz o qədər tükənir ki, digərini tanıya bilmirik. Bu realizə, gerçək əlaqələr qura bilməyən postmodern fərdi təcrid edir, bir münasibət obrazının təsvirlərini böyük bir itki və təcrid duyğusuna aparır. İqtisadiyyatın çiçəklənmə dövrünü yaşayan yapon cəmiyyətində istehlak mallarının quluna çevrilən fərdlər arasında sosial münasibətlər problemi də dərinləşməkdə davam edirdi: 「電話帳のページをぱらぱらと眺めているうちに、僕は自分たちがどれくらい人づきあいの悪い夫婦であったかということにあらためて気づいた。結婚してから六年間、我々は仕事場の同僚たちとの便宜的なつきあいを別にすれば、ほとんど誰とも関わりあいを持たずに、ふたりだけで奥に引っ込んで暮らしていたようなものだった。」³⁴ (*Yoldaşımın telefon dəftərini vərəqləyərkən ər-arvad olaraq hər ikimizin də sosial yaşamdan nə qədər uzaq olduğumuzun fərqi vardı. Altı illik evliliyimiz müddətində iş yoldaşlarımızla olan bir neçə məcburi münasibətlər xaricində demək olar ki, ətrafla əlaqəsi olmadan, öz qınına çəkilib yaşamışım*). Toru bu sözləri ilə dövrün səcciiyyəvi xəritəsini çəkirdi.

Üçüncü fəslin “**Qaranlıqdan sonra**” romanında antiutopik şəhər məkanı və zaman” adlı üçüncü paraqrafında 「アフターダ

³³ Olick, J.K. *Collective Memory: The Two Cultures* // – *Sociological Theory*, – 1999. vol.17, No 13, – p.334-35

³⁴ 村上春樹. ねじまき鳥クロニクル—第3部 / 春樹村上. – 日本: 新潮社, – 2002 – p. 24-25

一ク」 – “Qaranlıqdan sonra” (2004) romanı tədqiq olunmuşdur. Daha öncəki romanlarda aşkar etdiyimiz bir çox problemlər sözügedən əsərdə də davam etməkdədir. Lakin artıq postmodern yapon cəmiyyətinin gənc nəsləi şüurlarına hopmuş tarixi yaddaşları ilə bərabər XXI əsrin ən nəhəng meqapolislərindən olan Tokyo kimi şəhər məkanının tərkib hissəsinə çevrilmişdir. H.Murakami yapon postmodernizminə xas şəkildə Tokyo kimi antiutopik futuristik şəhər mənzərəsini özünəməxsus şəkildə romana daxil etmişdir. Romanda yazıçı coğrafiya, bədən və kinematik vizuallaşdırma ilə təcrübələr aparır. Şəhərlər planetimizin ən sürətlə böyüyən və inkişaf edən məkanlarıdır. Bir çox şəhər romanlarında şəhər məkanı kimlik arayışlarındakı fərqləri udan nəhəng meqapolis kimi göstərilir. “Qaranlıqdan sonra”nın şəhər məkanına açılan və insanları udan dərin bir uçurum vardır. Eyni zamanda, şəhər məkanının bir bütöv olaraq insanın şüur arayışına mane olmadığı göstərilir. Şəhər məkanında fərqlər bütövlükdə həyatı əhəmiyyət daşıyır, lakin fərdi olaraq əhəmiyyətsizdirlər. Şəhər mənzərələrinin semiotikası H.Murakaminin yaradıcılıq texnikasının fərqli bir xüsusiyyəti kimi dəyərləndirilir. Yazıçı romanda zaman və məkan arasında əlaqə ilə bağlı ənənəvi düşüncələrə meydan oxuyur, burada və indi bir zaman və məkan anlayışını şübhə altına alır, ənənəvi bir anda bir yerdə olmaq anlayışını pozur və dualistik bir məkan duyğusu yaradır. Yazıçı hekayəni formalaşdırmaq üçün müxtəlif məkanlardan istifadə edir – insanların toplaşdığı və bir-biri ilə əlaqə qurduğu şəhərin ictimai məkanları, Şirakavanın çalışdığı sakit və məhdud çərçivəli məkanlar, Erinin şəhəratrafi evlərin birindəki yataq otağı və Şirakava ilə Erinin paylaştığı bilinməyən məkan. Kimliksiz şəhər məkanının kosmopolit hiper gerçək coğrafiyası sürrealist və fantastik bir individual məkan olan əksinin yanına yerləşdirildikdə coğrafi baxımdan əlaqəsiz olurlar. Geriyə qalan duyğuların, metaforik bir konsepsiyanın, şüurun və şüursuzluğun əks olduğu bir məkandır.

Qeyd edilməlidir ki, bu fəsildəki əsas müddəalar ölkə daxilində və xaricində müxtəlif elmi jurnallarda çap olunmuş elmi

əsərlərdə öz əksini tapmışdır^{35,36,37,38,39}.

Dissertasiya işinin **Nəticə** hissəsində tədqiqat zamanı əldə olunan qənaətlər ümumiləşdirilmişdir.

Tədqiqat işinin əsas məzmun və müddəaları aşağıda qeyd olunan elmi əsərlərdə öz əksini tapmışdır:

1. Azərbaycanda yapon ədəbiyyatının tədqiqi və tərcüməsi problemləri (XX əsrin sonu XXI əsrin əvvəllərində) // Bakı: AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Filologiya məsələləri, – 2015. №8, – s. 238-242.
2. Размышления о жизни и смерти в произведении «Норвежский Лес» Харуки Мураками // – Кременец: Кременецькі компаративні студії, – 2016. Т. 1, Вип. VI, – с. 317-323.
3. Haruki Murakaminin “Norveç meşəsi” əsəri: yazıçı həyatı və qəhrəman // Bakı: Dil və ədəbiyyat – 2016. 2 (98), – s.190-192.
4. Haruki Murakaminin dünyagörüşünü formalaşdıran amillər: ədəbiyyat, musiqi və idman // Bakı: AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Filologiya məsələləri, – 2016. № 3, – s. 343-348.

³⁵ Yunusova G.I. Postmodernism in “A Wild Sheep Chase”, the novel by Haruki Murakami // – Algeria: University of Oran 2 Mohamed Ben Ahmed, Faculty of Foreign Languages, ALTRALANG, – 2020. vol. 02, (issue 02), – p. 318-330.

³⁶ Юнусова Г.И. Постмодернистские аспекты в романе Харуки Мураками «Послепрак» // – Кременец: Кременецькі компаративні студії, – 2020. Вип. X, – с. 152-160.

³⁷ Yunusova G.I. Main factors creating Haruki Murakami's postmodernist prose and its manifestational characteristics // Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference “Scientific Horizon in The Context Of Social Crises”, – Tokyo: Otsuki Press, – 2021, – p. 541-543.

³⁸ Yunusova G.I. Haruki Murakaminin “Qaranlıqdan sonra” romanının ideya-bədii xüsusiyyətləri // Bakı: Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq, – 2021. № 1, – s. 87-94.

³⁹ Yunusova G.I. The problem of orientation to history and social relations in “The wind-up bird chronicle”, the novel by Haruki Murakami // Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference “Scientific Horizon in the Context of Social Crises”, – Tokyo: Otsuki Press, – 2022, – p. 112-114.

5. Haruki Murakaminin “Norveç meşəsi” əsərinin səciyyəvi cəhətləri // Bakı: AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Filologiya məsələləri, – 2016, №8, – s. 350-355.
6. Haruki Murakaminin “Kafka sahilə” romanının ideya-bədii xüsusiyyətləri // Bakı: AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Filologiya məsələləri, – 2017. №17, – s. 353-359.
7. Yapon ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Haruki Murakaminin həyatı və dövrü // Gənc Tədqiqatçıların II Beynəlxalq Elmi Konfransı, – Bakı: 2018, – s. 442-448.
8. Роль музыки в творчестве Харуки Мураками // X International Scientific and Practical Conference on Social and Economic Aspects of Education in Modern Society, – Варшава: RS Global Sp. z O.O., – 2019, – с. 33-36.
9. Haruki Murakaminin avtobioqrafik romanları silsiləsindən “Sərhəddən cənubda, Günəşdən qərbdə” əsəri // Bakı: Gənc tədqiqatçı elmi praktik jurnalı, – 2019. V cild, №2 – s.197-203.
10. Haruki Murakami müasir yapon ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi kimi // Bakı: Filologiya və sənətşünaslıq, – 2019. №1, – s. 126-131.
11. “Küləyin nəğməsini dinlə” romanı Haruki Murakami yaradıcılığının erkən nümunəsi kimi // Bakı: Filologiya və sənətşünaslıq, – 2019. №2, – s. 177-182.
12. The importance of the translation of Haruki Murakami`s works into Azerbaijani language // 2 International Tokyo Conference on Innovative Studies of Contemporary Sciences, – Tokyo: 2020, – p. 142-147.
13. Yaponiyada postmodernizmin formalaşması problemləri // Fundamental və tətbiqi elmlərin müasir problemlərinin həllində multidissiplinar yanaşma. Gənc alim və mütəxəssislərin II Beynəlxalq Konfransı, – Bakı: 2020, – s. 480-482.
14. Haruki Murakaminin “Qoyun ətrafında macəra” romanının “gizlinləri”: fərdiyyətçiliyə postmodern baxış // Bakı: Dünya ədəbiyyatı dərgisi, – 2020, 1(16), – s. 86-92.
15. Postmodernism in “A Wild Sheep Chase”, the novel by Haruki

- Murakami // – Algeria: University of Oran 2 Mohamed Ben Ahmed, Faculty of Foreign Languages, ALTRALANG, – 2020. vol. 02, (issue 02), – p. 318-330.
16. Haruki Murakaminin dünyagörüşü və bədii irsində musiqi fenomeni // Gənc Tədqiqatçıların IV Beynəlxalq Elmi Konfransı, – 2020, IV cild, – s. 172-176.
 17. Постмодернистские аспекты в романе Харуки Мураками «Послемрак» // – Кременец: Кременецькі компаративні студії, – 2020. Вип. X, – с. 152-160.
 18. Yapon ədəbiyyatında postmodernizmin təşəkkülü məsələləri // Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənətin milli özünü təsdiqdə və mərkəzi Asiyadakı mədəni tərəqqidə yeri Beynəlxalq Elmi Konfransı, – Bakı: 2020, – s. 181-182.
 19. Main factors creating Haruki Murakami's postmodernist prose and its manifestational characteristics // Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference “Scientific Horizon in The Context Of Social Crises”, – Tokyo: Otsuki Press, – 2021, – p. 541-543.
 20. Surrealism in "Kafka on the shore" novel of Haruki Murakami // Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference “Scientific Research in XXI Century”, – Ottawa: Methuen Publishing House, – 2021, – p. 310-313.
 21. Haruki Murakaminin “Qaranlıqdan sonra” romanının ideya-bədii xüsusiyyətləri // Bakı: Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq, – 2021. № 1, – s. 87-94.
 22. Japonya'da postmodern edebiyatın oluşumu // Osmaniye Korkut Ata Universiteti 3.Uluslararası Dil ve Edebiyat Kongresi, – Osmaniye: 2021, – s.22.
 23. The problem of orientation to history and social relations in “The wind-up bird chronicle”, the novel by Haruki Murakami // Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference “Scientific Horizon in the Context of Social Crises”, – Tokyo: Otsuki Press, – 2022, – p. 112-114.
 24. Azərbaycanda yapon ədəbiyyatının öyrənilməsi məsələləri // Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri. XIII Beynəlxalq elmi-praktik konfrans, – Bakı: Ziqzaq, – 2022, – s. 311-313.

Dissertasiya işinin müdafiəsi “_____” _____ 2022-ci il tarixində saat _____ AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.05 – Dissertasiya şurasının bazasında yaradılmış BFD 1.05/3 – Birdəfəlik dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ 1143. Bakı ş., Hüseyn Cavid prospekti, 115, Akademiya şəhərciyi, Əsas bina, IV mərtəbə, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elektron akt zalı

Dissertasiya işi ilə AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya işinin və avtoreferatın elektron versiyaları AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat “_____” _____ 2022-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 12.05.2022

Kağız formatı: A5

Həcm: 48372

Tiraj: 100